

Regionalny Program Operacyjny
Województwa Kujawsko-Pomorskiego
na lata 2014-2020

Stanowisko Pozarządowych Organizacji Ekologicznych

Polska Zielona Sieć

Toruń - Kraków 2013

Dąb „Bartuś” w Parku Narodowym Bory Tucholskie - fot. Przykuta

Celem stanowiska jest zapewnienie pełniejszej realizacji zasady zrównoważonego rozwoju w Regionalnym Programie Operacyjnym na lata 2014-2020. Stanowisko wypracowane zostało w oparciu o rekomendacje wypracowane podczas warsztatów dotyczących włączenia pozarządowych organizacji ekologicznych w proces programowania funduszy UE na poziomie regionalnym. Przy opracowaniu stanowiska wykorzystano również wyniki analizy dotyczącej Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 w aspekcie zrównoważonego rozwoju oraz zawarte w analizie rekomendacje na kolejny okres. Adresatem stanowiska jest odpowiedzialny za przygotowanie RPO Urząd Marszałkowski oraz inni partnerzy zaangażowani w proces programowania - ma ono posłużyć jako punkt wyjściowy do debaty dotyczącej wykorzystania RPO w latach 2014-2020 dla rzeczywistej realizacji zrównoważonego rozwoju regionu.

Koordynowany przez Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć proces włączania organizacji ekologicznych w programowanie RPO jest realizowany we wszystkich 16 województwach w ramach projektu „Fundusze Europejskie dla zrównoważonego rozwoju - partycypacja społeczna w programowaniu przyszłego okresu budżetowego po 2013” przy wsparciu Szwajcarii ze środków szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 Stanowisko Pozarządowych Organizacji Ekologicznych

Organizacje pozarządowe, mając na uwadze trwające prace nad Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 (RPO K-P), wyrażają swoje stanowisko na temat warunków ramowych jakie stworzone zostać powinny dla wdrażania środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego w nowej perspektywie finansowej. Spełnienie warunków zarysowanych w niniejszym stanowisku zagwarantuje efektywne wykorzystanie funduszy UE na rzecz rzeczywiście zrównoważonego rozwoju województwa, powodując że przedsięwzięcia wspierane w RPO będą wychodzić naprzeciw globalnym, regionalnym i lokalnym wyzwaniom środowiskowym, poprawiając jakość środowiska regionu, a tym samym poprawiając jakość życia społeczeństwa. Wdrożenie opracowanych przez nas rekomendacji przyczyni się również do wzrostu transparentności i efektywności wydatkowania środków publicznych, w tym także w wymiarze środowiskowym.

Formułując nasze stanowisko bierzemy pod uwagę aktualne potrzeby i wyzwania związane z efektywnym korzystaniem z zasobów naturalnych oraz przeciwdziałaniem zmianom klimatu i utracie różnorodności biologicznej. Opieramy się na analizach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2007-2013 w obszarach kluczowych dla ochrony środowiska, alokacji środków i sposobu wdrażania tego Programu, w tym w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju. Odnosimy się również do dokumentów, które w pracach nad nowym RPO K-P się pojawiły.

Stanowisko nasze ma z założenia charakter postulatów dotyczących kwestii istotnych dla zrównoważonego rozwoju, które naszym zdaniem powinny znaleźć swoje odzwierciedlenie w zapisach Programu i późniejszych uszczegółowieniach tego dokumentu. Charakter taki zdeterminowany jest między innymi przez niezakończone dyskusje nad budżetem UE na lata 2014-2020 oraz ostatecznym podziałem środków na regionalne programy operacyjne, kształtem Umowy Partnerstwa, linii demarkacyjnych pomiędzy programami regionalnymi a pozostałymi krajowymi programami operacyjnymi oraz intensywnymi pracami nad samym RPO, powodującymi częste zmiany w dokumentach programowych.

W kontekście prac nad RPO dla województwa Kujawsko-Pomorskiego i jego późniejszymi uszczegółowieniami organizacje pozarządowe stwierdzają jak poniżej.

Polityka horyzontalna

Polityka horyzontalna ochrony środowiska w strategii rozwoju woj. kujawsko-pomorskiego przy wykorzystaniu środków z EFRR w ramach RPO K-P 2007-2013 jest w sposób naturalny w pełni akceptowana na poziomie deklaracyjnym, jak i w bardzo dużym stopniu na poziomie realizacji konkretnych projektów.

Akceptowana, ale niedostatecznie wprowadzana w życie jest polityka rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Jej znaczenie jest rozumiane i doceniane, lecz wdrożenie pozostawia wiele do życzenia. W zasadach realizacji RPO K-P 2007-2013 jedną z powszechnie stosowanych i priorytetowych jest zasada zrównoważonego rozwoju. Zrównoważony rozwój jest pochodną polityki horyzontalnej ochrony środowiska i podkreśla równowagę pomiędzy gospodarką, społeczeństwem i środowiskiem naturalnym widzianych w długim okresie czasu.

Celem strategicznym Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014- 2020¹ jest dążenie do realizacji hasła: „**Województwo kujawsko-pomorskie konkurencyjnym i innowacyjnym regionem Europy**”. Analizy dotyczące rozwoju gospodarczego województwa kujawsko-pomorskiego zauważają, iż jednym z najważniejszych problemów województwa jest niewystarczający, w porównaniu do innych województw, poziom rozwoju przedsiębiorczości. Efektem tego jest istnienie w regionie wysokiego poziomu bezrobocia, co w znacznej mierze powoduje powstawanie problemów społecznych. Wobec powyższego sporządzając projekt RPO K-P na lata 2014-2020, zdecydowano, iż jego realizacja skierowana będzie w szczególności na wsparcie rozwoju społeczno-gospodarczego. Cel strategiczny Programu jest zgodny z trzema priorytetami dokumentu „Europa 2020 – strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu”, tj.

¹ Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny 2014-2020 Projekt 1.0 Załącznik do Uchwały nr 24/932/13 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 19 czerwca 2013 r.

- rozwój inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
- rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Główną ideą założeń Strategii woj. kujawsko-pomorskiego na lata 2014-2020 i działań projektowanych, określonych w ramach celu strategicznego „Tożsamość i dziedzictwo”, jest zbudowanie **identyfikacji regionalnej mieszkańców**. Bazą dla tego zamierzenia będzie **wykorzystanie i wyeksponowanie dziedzictwa regionalnego – zasobów przyrody**, zasobów kultury, aktywności kulturalnej oraz symboliki czytelnej dla mieszkańców całego regionu.²

W związku z tym postuluje się:

- opracowanie ścisłych procedur przygotowania informacji na temat polityki horyzontalnej dla wnioskodawców z uwzględnieniem specyfiki i potrzeb wnioskodawców,
- przedstawienie w sposób czytelny strategicznego celu rozwoju woj. kujawsko-pomorskiego w latach 2014-2020,
- zagwarantowanie w założeniach RPO 2014+ bezwarunkowego zachowania w stanie niepogorszonym zasobów przyrodniczych regionu,
- zwiększenie koncentracji postulowanych działań - wybór działań o charakterze wyraźnie prorozwojowym, modernizacyjnym.

W ramach realizacji założeń RPO K-P 2007-2013 przewidziano kilka trybów wyboru projektów: konkursowy zamknięty z preselekcją, konkursowy zamknięty bez preselekcji, konkursowy otwarty, tryb indywidualny – projekty kluczowe, tryb systemowy (projekty Pomocy Technicznej).

Według założeń RPO K-P na lata 2014-2020 ogólną zasadą przyjętą przy określaniu trybu wyboru projektów dla danej osi priorytetowej jest zapewnienie, że **wybierane do dofinansowania będą przedsięwzięcia, które wniosą największy wkład w osiągnięcie celów szczegółowych osi priorytetowej**, Regionalnego Programu Operacyjnego, a także Umowy Partnerstwa, wyrażonych za pomocą ustalonych wskaźników. Każdy potencjalny projekt musi realizować przynajmniej jeden wskaźnik przyjęty w Programie dla danego działania, preferowane będą projekty realizujące więcej wskaźników.

Tryb wyboru projektów nadal przewiduje dwie główne formy, tj. konkursową (w celu wyboru najlepszych projektów, szczególnie w przypadku instrumentów skierowanych do przedsiębiorców i ukierunkowanych na wdrożenie innowacyjnych rozwiązań) i pozakonkursową (realizujący projekty o strategicznym znaczeniu dla społeczno-gospodarczego rozwoju kraju lub projekty dotyczące realizacji zadań publicznych).

Postępowanie dot. oceny projektów w RPO K-P 2007-2013 jest znacznie sformalizowane i restrykcyjne. Zauważa się schematyczną powtarzalność kryteriów oceny na kolejnych etapach oceny. Brakuje zdefiniowanego jednoznacznie czasu na realizację procedur, co przede wszystkim skutkuje niepewnością beneficjentów co do terminu rozpatrzenia wniosku. Analizując projekt RPO K-P na lata 2014-2020 należy wnioskować, że tak sformalizowana i restrykcyjna forma oceny projektów zostanie utrzymana.

Postuluje się:

- ocena projektów powinna odbywać się w oparciu o prawidłowo dobrane i jasno zdefiniowane kryteria bez możliwości powracania do nich na kolejnych etapach oceny,
- kluczowe jest **stworzenie poczucia wspólnego celu** i spojrzenia na realizację RPO K-P ponad celami instytucji wdrażającej - nadrzędną zasadą powinno być dzielenie się wiedzą z beneficjentem na każdym etapie oceny jak i realizacji projektu,
- **ujednoczenie i uproszczenie procesu postępowania**.

Podstawowe wskaźniki realizacji celu RPO K-P na lata 2007-2013 to: liczba bezpośrednio utworzonych miejsc pracy, liczba nowoutworzonych miejsc pracy netto ogółem, zmiana poziomu PKB w wyniku oddziaływania RPO. Wskaźniki realizacji celu ogólnego RPO K-P nie zawierały wskaźników mierzących poziom zrównoważonego rozwoju. Lista wskaźników dla działań była zbyt długa - na początku zawierała wszystkie wskaźniki dostępne dla beneficjentów, a nie tylko te konieczne do monitorowania produktów i rezultatów działań. Wskaźniki były nie wystarczające do oceny postępu w działaniu *ochrona i promocja zasobów przyrodniczych*. Brak było czytelnych wskaźników rezultatu mierzących zrównoważony rozwój.

W tej kwestii w kolejnej perspektywie zapisano w RPO K-P, że wskaźniki muszą dać się zmierzyć i wyrazić w sposób wymierny w celu umożliwienia pomiaru postępów w stosunku do sytuacji wyjściowej. Wskaźniki rezultatu w programie operacyjnym mogą

² Analiza potrzeb rozwojowych Województwa Kujawsko-Pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020 - Instytut Badań Strukturalnych – październik 2012 na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego woj. Kujawsko-Pomorskiego

być zaczerpnięte bezpośrednio z Umowy Partnerstwa i stanowić uszczegółowienie wskaźników rezultatu strategicznego na poziomie Umowy Partnerstwa. Muszą jednak posiadać wartość bazową, określoną wartość docelową, a także spełniać kryteria metodologiczne. Zaplanowano, że powstanie **nowoczesne narzędzie monitorowania - system STRATEG**, który będzie gromadził wyselekcjonowane uprzednio wskaźniki rezultatu na poziomie strategicznym, a także Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych (WLWK), obejmująca wskaźniki produktu i rezultatu bezpośredniego służące monitorowaniu postępu rzeczowego. Zauważono też, że w RPO K-P 2007-2013 występowała wielość nazw i definicji wskaźników służących do pomiaru tego samego zjawiska i inne deficyty. Z kolei bardzo interesujący jest zapis zawarty w projekcie RPO w kolejnej perspektywie - „Konieczne jest, aby wskaźniki były wybierane przy tworzeniu Programu i konsekwentnie wymagane na etapie wdrażania projektów”. Na chwilę obecną te wskaźniki nie są jeszcze znane.³

Postuluje się aby:

- wskaźniki były jednoznacznie dookreślone i na bieżąco monitorowane,
- wskaźniki realizacji RPO K-P były w sposób czytelny i mierzalny przedstawiały poziom zrównoważonego rozwoju, jak też jednoznacznie służyły monitorowaniu zasobów przyrodniczych regionu,
- wskaźniki rezultatu pozwalały zmierzyć równomierny rozwoju województwa i ściśle wiązać się z celami RPO K-P, którego priorytetem powinien być zrównoważony rozwój.

Znaczną część alokacji RPO K-P 2007-2013 (ponad 33,5%) objęły projekty kluczowe. W ramach działań RPO K-P przewidziano realizację 99 projektów kluczowych, z czego tylko 18 realizuje w mniejszym lub większym stopniu politykę zrównoważonego rozwoju. Brak było projektów kluczowych w działaniu 2.6 - *Ochrona i promocja zasobów przyrodniczych*. Dominowały projekty drogowe – 22 (16,3% całkowitej kwoty wsparcia) przy 3 projektach kluczowych z zakresu infrastruktury transportu publicznego i 1 dotyczący infrastruktury kolejowej. Zarezerwowanie środków na projekty kluczowe – w przypadku listy podstawowej na poziomie blisko 34% całkowitej kwoty wsparcia dostępnej w RPO - sprawiło, że istotnie ograniczona została dostępność środków w konkursach w ramach poszczególnych działań.

Strategia rozwoju województwa na lata 2014-2020 przewiduje jako kluczowe kierunki:

1. Rozwój metropolii bydgosko-toruńskiej jako silnego ośrodka integrującego region, z funkcją akademicką, rozwoju funkcji kulturalnych i turystycznych dla regionu, podpartych szerokim rozwojem infrastruktury,
2. Spójność społeczna i przestrzenna województwa jako przeciwwaga koncentracji metropolii w celu polepszenia warunków życia, pracy, inwestowania na całym terenie woj. kujawsko-pomorskiego.

W ramach RPO K-P 2014- 2020 przewiduje się realizację projektów kluczowych. Planowane jest zastosowanie w rozbudowanej formie instrumentu ZIT. Model wdrażania ZIT na terenie województwa kujawsko-pomorskiego obejmował będzie trzy elementy: instrument ZIT miasta metropolitarne wraz z obszarem funkcyjnym, miasta subregionalne wraz z obszarami funkcyjnymi oraz pozostałe miasta powiatowe województwa. Podejście zintegrowane będzie także realizowane w odniesieniu do mniejszych miast oraz obszarów wiejskich za pomocą instrumentu RLKS.

Postuluje się:

- racjonalne i przemyślane przygotowanie projektów kluczowych,
- ograniczenie listy projektów kluczowych co do ilości i alokacji środków,
- zbilansowanie kluczowych kierunków rozwoju województwa w celu zapobiegania marginalizacji terenów poza metropolią bydgosko-toruńską,
- uznanie zasobów przyrodniczych za kluczową wartość regionu,
- opracowanie i wdrożenie programu Kujawsko-Pomorski Klaster OZE.

1) Efektywność energetyczna i OZE

Wykonując zobowiązania akcesyjne w zakresie wzrostu udziału produkcji energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych w ramach RPO K-P w latach 2007-2013 zakładano wspieranie projektów w zakresie produkcji i przesyłu energii elektrycznej i ciepłej z siłowni wykorzystujących: biomasę, energię słoneczną, geotermalną, wód płynących, biogaz wytwarzany w składowiskach odpadów komunalnych. W ramach tego działania wspierano rozwój i modernizację miejskich systemów (źródła i sieci) infrastruktury ciepłej oraz systemów ogrzewania obiektów usług publicznych wykorzystujących nowoczesne, energooszczędne urządzenia i technologie, systemy produkcji skojarzonej i zarządzania energią. Wsparcie ukierunkowane było również na ograniczenie strat ciepła na przesyłach. Niestety zaplanowana alokacja nie gwarantowała realnego rozwoju tego pro-ekologicznego kierunku rozwoju gospodarczego regionu. Rozwój energetyki odnawialnej powinien odbywać się zgodnie z zachowaniem walorów przyrodniczych.

³ Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny 2014-2020 Projekt 1.0 Załącznik do Uchwały nr 24/932/13 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 19 czerwca 2013 r.

Strategia rozwoju woj. kujawsko-pomorskiego 2014-2020 w tej sferze wskazuje na potrzebę efektywniejszego wykorzystywania energii, zarówno w zakresie funkcjonowania gospodarki, administracji, instytucji publicznych czy poszczególnych gospodarstw domowych. Istotnym zamierzeniem jest polepszenie efektu energetycznego w budynkach użyteczności publicznej np. w szkołach, biurach, zabytkach, obiektach sportowych w celu ograniczenia zużycia energii elektrycznej oraz obniżenia kosztów przez administrację publiczną. Zakłada się wdrażanie działań, które będą służyć poprawie efektywności energetycznej. Zalicza się do nich: przedsięwzięcia termomodernizacyjne, montaż pomp ciepła, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii – np. energii słonecznej (kolektory słoneczne), wiatrowej (elektrownie wiatrowe). Należy nadmienić, iż w tych działaniach ochrona środowiska jest celem priorytetowym, a efekty ekonomiczne powinny stać się drugorzędnymi – dlatego też zamierza się dokonać waloryzacji przestrzeni województwa poprzez opracowanie i wdrożenie przestrzennych założeń rozwoju energetyki bazującej na źródłach odnawialnych („Przestrzeń dla OZE”) - jako podstawy dla ochrony przestrzeni województwa oraz wspierania rozwoju OZE dostosowanych do walorów środowiskowych. Celem jest również wdrażanie na szeroką skalę idei zrównoważonego „zielonego” budownictwa. Istotne w tymże budownictwie jest ograniczenie wpływu na środowisko naturalne i zdrowie człowieka oraz osiągnięcie korzyści ekonomicznych. Ekologiczne budownictwo polega na efektywnym wykorzystaniu energii, wody, „zielonych” materiałów budowlanych oraz na ograniczaniu odpadów i toksyn. Wsparcie może być realizowane w formie wojewódzkich konkursów architektonicznych. Problem efektywności energetycznej i rozwoju OZE został przedstawiony jako możliwość powszechnego rozwoju przedsiębiorczości związanej z sektorem odnawialnych źródeł energii – zwłaszcza w dziedzinie biomasy. Dostrzega się tu możliwość klastrowania łańcucha produkcyjnego, obejmującego produkcję biomasy, jej przystosowanie do celów energetycznych, handel (zarówno paliwem, jak i systemami grzewczymi) oraz serwis urządzeń grzewczych. Ocenia się, że zwłaszcza na terenach wiejskich przedsięwzięcia te mogą generować dużą liczbę miejsc pracy, jednak niezbędne są działania uruchamiające wskazany powyżej system wzajemnego napędzania popytu i podaży w tej branży. Wsparcie w ramach osi priorytetowej 4 RPO K-P realizowane będzie poprzez:

- rozwój inteligentnego systemu transportu niskoemisyjnego na szczeblu regionalnym,
- wspieranie wzrostu produkcji i dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych,
- wspieranie poprawy efektywności energetycznej mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.

Rozwój energetyki w oparciu o źródła odnawialne będzie realizowany poprzez inwestycje w infrastrukturę służącą do jej produkcji i dystrybucji. Działanie takie pozwoli zmniejszyć energochłonność sektora prywatnego w zakresie energii pierwotnej oraz zwiększyć bezpieczeństwo energetyczne regionu poprzez dywersyfikację źródeł energii w kierunku energii odnawialnej.

Postuluje się aby za priorytetowe kierunki działania należy przyjąć:

- poprawę efektywności energetycznej - opracowanie i wdrożenie regionalnego programu efektywności energetycznej i zrównoważonego „zielonego” budownictwa,
- promowanie OZE, w szczególności rozproszonych zintegrowanych źródeł energii - opracowanie i wdrożenie przestrzennych założeń rozwoju OZE („Przestrzeń dla OZE”) jako podstawy dla ochrony przestrzeni województwa oraz wspierania rozwoju OZE dostosowanych do walorów środowiskowych, produkcja energii odnawialnej na bazie plodów rolnych,
- poprawę zarządzania przestrzenią województwa w celu ograniczenia zajmowania terenów cennych przyrodniczo pod wszelkiego rodzaju inwestycje, w tym budownictwo mieszkaniowe - opracowanie i wdrożenie regionalnych standardów w dziedzinie ładu przestrzennego,
- wdrażanie idei zrównoważonego „zielonego” budownictwa,
- rozwój NGO zajmujących się powyższymi działaniami - weryfikacja zasięgu i zasad funkcjonowania obszarów chronionych, budowa regionalnego portalu informacji przestrzennej,
- wprowadzanie rozwiązań OZE do transportu i komunikacji, szczególnie do transportu publicznego,
- opracowanie i wdrożenie programu Kujawsko-Pomorski Klaster OZE.

2) Bioróżnorodność i edukacja ekologiczna

W osi priorytetowej 2. RPO K-P 2007-2013 - *zachowanie i racjonalne użytkowanie środowiska* - jako cel określono poprawę jakości środowiska przyrodniczego, jego racjonalne kształtowanie i zachowanie zasobów naturalnych dla polepszenia warunków życia mieszkańców i stanowienia korzystnych warunków dla rozwoju gospodarki, przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju.

W województwie kujawsko-pomorskim 32,4 % powierzchni ogółem stanowią tereny objęte ochroną prawną. System obszarów chronionych stanowią parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, rezerваты przyrody, użytki ekologiczne i inne formy ochrony, w tym obszary wyznaczone do sieci NATURA 2000, dla których priorytetem jest utrzymanie istniejących warunków siedliskowych i zachowanie ciągłości systemu powiązań ekologicznych. Zapisano, że korzystanie z zasobów przyrody wymaga bezwzględnej przestrzegania zasad zrównoważonego rozwoju, utrwalania i wzbogacania systemu ekologicznego regionu oraz

szerzenia świadomości ekologicznej wśród mieszkańców. Za konieczne uznano podjęcie działań w kierunku zachowania różnorodności gatunkowej, przywracania i ochrony właściwego stanu siedlisk przyrodniczych, udrażniania korytarzy ekologicznych m.in. w celu prawidłowego funkcjonowania sieci NATURA 2000. Przewidziano również wsparcie projektów z zakresu edukacji ekologicznej w tym budowę/przebudowę i wyposażenie centrów edukacji ekologicznej, budowę ścieżek dydaktycznych i innych projektów związanych z podnoszeniem świadomości ekologicznej społeczeństwa tj. kampanie promocyjno-informacyjne oraz imprezy masowe dot. ochrony przyrody i dziedzictwa przyrodniczego, a także opracowanie planów i zadań ochronnych.

Strategia rozwoju woj. kujawsko-pomorskiego na lata 2014-2020 nie przewiduje konkretnych działań ukierunkowanych na zachowanie bioróżnorodności i walorów przyrodniczych regionu. Zauważa się tu przedłużenie działań zawartych w osi 6 w działaniu „Rozwój usług turystycznych i uzdrowiskowych w oparciu o zasoby przyrodnicze”. Ten priorytet jest jednym z horyzontalnych celów strategicznych, a także stanowi podłoże innych działań. Jest to utylitarne spojrzenie na bioróżnorodność jako kryterium rozwoju regionu poprzez promocję ekologicznej produkcji rolnej, regionalnych produktów żywnościowych, żywności ekologicznej, markowego produktu regionalnego, rozwój usług turystycznych i uzdrowiskowych, rozwoju OZE. Bogactwo przyrodnicze woj. kujawsko-pomorskiego ma służyć rozwojowi regionu na bazie wzrostu wszelkiego rodzaju usług związanych ze środowiskiem życia mieszkańców regionu.

Podobnego i równie utylitarnego znaczenia nabiera edukacja ekologiczna, która niejako ma być w służbie rozwoju regionu. Jest to nowe spojrzenie na edukację ekologiczną. Niesie za sobą pewne zagrożenia podejmowania być może tylko łatwych i popularnych zagadnień lecz z drugiej strony może pozwalać na kreowanie bardzo użytecznych postaw nacechowanych właśnie utylitarnością w służbie środowisku jak np. promowanie nowoczesnych systemów pozyskiwania energii, OZE, dbałość o prawidłowe funkcjonowanie obszarów chronionych. Projekt 1.0 RPO K-P na lata 2014-2020 w osi priorytetowej 6 *Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów* w priorytecie inwestycyjnym 6.4. - *ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług eko-systemowych, w tym programu Natura 2000 oraz zielonej infrastruktury jako wskaźnik* zapisano – „powierzchnia siedlisk wspartych w zakresie uzyskania lepszego statusu ochrony”.

Zapisy RPO K-P - Projekt 1.0 są następujące: w obliczu intensywnych przemian stanu środowiska, niezbędnym staje się podjęcie działań z zakresu aktywnej ochrony przyrody, w szczególności w odniesieniu do gatunków zwierząt zmniejszających swą liczebność i narażonych na wyginiecie. Niepokojącym jest zapis – „zamierza się podjąć w ograniczonym zakresie działania na rzecz zwiększenia powierzchni siedlisk oraz odtwarzania siedlisk nieistniejących”. Zasadne jest również przywrócenie utraconych przez dziesięciolecia wartości i walorów przyrodniczo-krajobrazowych jezior. Walory krajobrazowe województwa zamierza się z kolei wykorzystać komercyjnie (turystycznie), poprzez wsparcie działalności gospodarczej wykorzystującej lokalne zasoby przyrodnicze. Znacząco zamierza się też wesprzeć możliwość realizowania przez parki krajobrazowe województwa ich celów statutowych, a więc ochronę krajobrazu, ochronę przyrody i edukację ekologiczną. Jako działania uzupełniające w tym obszarze zamierza się przeprowadzić kampanie informacyjno-edukacyjne, mające na celu promowanie właściwych zachowań społecznych w odniesieniu do dziedzictwa przyrodniczego regionu.

Postuluje się:

- zagwarantowanie priorytetu dla ochrony siedlisk i gatunków w połączeniu z podnoszeniem świadomości o znaczeniu bioróżnorodności bowiem przyjęcie roli służebnej zasobów przyrodniczych niesie potencjalne zagrożenie dla ochrony siedlisk i gatunków,
- podejmowanie projektów środowiskowych trudnych, związanych z ochroną zasobów przyrodniczych i poprawą kondycji zagrożonych siedlisk i gatunków; podjęcie przez IW działań w celu szczególnej promocji i wsparcia dla podmiotów podejmujących działania w tej sferze,
- wzmocnienie pozycji produktów regionalnych, szczególnie lokalnych, rodzimych odmian roślin (jak np. bank genów w Pokrzywodzie),
- rozszerzenie wachlarza podmiotów uprawnionych do prowadzenia edukacji ekologicznej, w tym o organizacje ekologiczne,
- edukacja ekologiczna powinna towarzyszyć wszelkim działaniom związanym z hasłem zrównoważony rozwój (formy np. zielone szkoły, tematyczna kiermasze regionalne).

3) Gospodarka ściekowa i odpadowa

RPO K-P 2007-2013 w osi 2 w działaniach: *Rozwój infrastruktury wodno-ściekowej, Gospodarka odpadami i Rozwój infrastruktury* w zakresie ochrony powietrza przedstawiało zagrożenia środowiskowe, m.in. to, że poważnym zagrożeniem dla środowiska przyrodniczego jest niewłaściwa gospodarka wodno-ściekowa. Wspierane były przedsięwzięcia rozwoju i unowocześniania sieci przesyłowych i urządzeń oczyszczalni ścieków, a priorytetowo traktowane były projekty w aglomeracjach od 2 tys. RLM do 15tys. RLM. Wspierano także: budowę, rozbudowę, przebudowę ujęć wody, sieci wodociągowej, ale tylko w powiązaniu z budową sieci kanalizacji ściekowej lub przydomowych oczyszczalni ścieków, budowę, rozbudowę, przebudowę kanalizacji deszczowej,

urządzeń służących do gromadzenia, przechowywania i uzdatniania wody. Projekt 1.0 RPO K-P na lata 2014-2020 przewiduje kontynuację wsparcia w obszarze gospodarki wodno-ściekowej, kontynuację dotychczas realizowanych działań mających na celu poprawę jakości wód powierzchniowych i podziemnych. Czytamy, że wsparcie stanowić będzie uzupełnienie działań realizowanych na poziomie krajowym i zostanie skierowane na realizację inwestycji wyłącznie w aglomeracjach wodno-ściekowych do 10 tys. RLM. Brak tu dookreślenia jakichkolwiek wskaźników na obecnym etapie prac.

Gospodarka odpadami w województwie kujawsko-pomorskim w przeszłości polegała głównie na unieszkodliwianiu odpadów poprzez składowanie na składowiskach odpadów. Wspierane przedsięwzięcia inwestycyjne z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi spójne z Planem Gospodarki Odpadami Województwa Kujawsko-Pomorskiego miały zmienić ten stan rzeczy. Wsparcie miało zostać skierowane na tworzenie kompleksowych systemów racjonalnego gospodarowania odpadami komunalnymi, w tym zintegrowanej infrastruktury do prowadzenia segregacji i selektywnej zbiórki odpadów, transportu odpadów, ich odzysku, recyklingu, składowania i unieszkodliwiania w inny sposób niż składowanie, w tym połączonego z odzyskiem energii. Wsparcie miało polegać na modernizacji, rekultywacji czy też likwidacji składowisk odpadów, likwidacji „dzikich” wysypisk śmieci. Niewątpliwie do grupy działań wspierających ochronę przyrody zaliczono działania związane z zachowaniem standardów jakości powietrza związane m.in. z ograniczeniem emisji zanieczyszczeń gazowych i pyłowych powstających przy produkcji energii cieplnej. RPO K-P na lata 2014-2020 w dziedzinie wsparcia na obszarze gospodarki odpadami ma na celu kontynuację realizowanych dotychczas inwestycji związanych z gospodarką odpadami. Główny nacisk położony będzie na poprawę gospodarowania odpadami, w szczególności komunalnymi, zgodnie z hierarchią postępowania z odpadami tj. zapobieganie powstawaniu odpadów, przygotowanie do ponownego użycia, recykling, odzysk energii – w oparciu o Wojewódzki Plan Gospodarowania Odpadami. Interwencja zostanie skierowana również na wsparcie działań odnoszących się do odpadów innych niż komunalne oraz niebezpiecznych. Przewidziano tu następujące wskaźniki monitorowania:

Dodatkowe możliwości przerobowe w zakresie recyklingu odpadów [Mg/rok]

Liczba dodatkowych osób korzystających z ulepszonych oczyszczania ścieków [RLM]

Postuluje się:

- zagwarantowanie dostępu do podstawowych usług publicznych, uwzględniające indywidualne potrzeby poszczególnych adresatów z uwzględnieniem zasady racjonalnego użytkowania środowiska i zrównoważonego rozwoju,
- wspieranie prawidłowych zmian w polityce gospodarki odpadami, dalsza poprawa dostępu do podstawowego pakietu usług publicznych; położenie nacisku na segregację odpadów u źródła, połączoną z odpowiednią formą edukacji jako formą najbardziej efektywnego i ergonomicznego odzysku surowców,
- projekty finansowane w ramach RPO powinny być zgodne z dyrektywami: OOS, Siedliskową oraz Ptasią,
- zapobieganie zmianom klimatu, wykorzystywanie wód opadowych.

4) Zrównoważony transport (miejski, kolejowy, rowerowy)

W osi priorytetowej 7 RPO K-P na lata 2014-2020 możemy znaleźć główny cel sformułowany w słowach - „promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych”. W ramach tego działania wspierane będą w szczególności inwestycje ukierunkowane na zwiększenie udziału transportu publicznego w przewozach wewnątrzmijskich. W ramach osi wspierana będzie rozbudowa miejskich systemów publicznego transportu pasażerskiego w głównych miastach regionu, która obejmie sieci szynowe tramwajowe, przystanki, stacje i węzły przesiadkowe, zakup taboru, a także urządzeń dla osób niepełnosprawnych. Projekty z zakresu transportu miejskiego wynikać powinny ze Zintegrowanego Planu Rozwoju Transportu Publicznego. Wspierane będą również projekty z zakresu zarządzania ruchem i monitorowania ruchu. Zwiększenie udziału transportu publicznego w obsłudze mieszkańców wpłynie na ograniczenie zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego spalinami pochodzącymi ze środków transportu oraz ograniczenie hałasu. Dla zwiększenia roli kolejowego transportu pasażerskiego w powiązaniu obszarów wiejskich z regionalnymi i subregionalnymi ośrodkami wzrostu województwa oraz pomiędzy tymi ośrodkami, zwłaszcza z Bydgoszczą i Toruniem, wspierany będzie zakup taboru kolejowego (autobusów szynowych lub innych) oraz rewitalizacja linii kolejowych.

Należy mieć nadzieję, że działania w tej osi uzyskają zdecydowanie większą alokację w porównaniu z poprzednim okresem programowania, a co za tym idzie idea zrównoważonego transportu będzie mogła być realnie wdrażana, a nie stanowić jedynie zapisy w programie operacyjnym podyktowane wymogami unijnych norm.

Postuluje się:

- zdecydowane zwiększenie roli kolei w regionie poprzez rewitalizację linii kolejowych, zakup nowego taboru, przywrócenie zniesionych połączeń, zwiększenie roli kolei w transporcie towarów,
- położenie nacisku na budowę parkingów rowerowych w bliskim sąsiedztwie stacji kolejowych w celu stworzenia alternatywy dla transportu kołowego,
- dalszą rozbudowę ścieżek rowerowych, szczególnie w kierunkach atrakcyjnych turystycznie,
- tworzenie zintegrowanego systemu rowerowego transportu miejskiego poprzez zdecydowane dofinansowanie rozbudowy punktów wypożyczania rowerów, skomunikowanie szlaków itp.,
- zwiększenie udziału odnawialnych i czystych źródeł energii w transporcie publicznym (np. LNG)

5) Adaptacja do zmian klimatu

Celem głównym jest wzmocnienie odporności na zagrożenia związane ze zmianami klimatu (głównie powodzie i susze), a w przypadku ich wystąpienia zminimalizowanie ich skutków. W woj. kujawsko-pomorskim występuje zarówno ryzyko powodzi (rzeka Wisła) jak i susz (Kujawy). Problem występowania powodzi zamierza się kompleksowo rozwiązać w ramach krajowych programów operacyjnych. W ramach osi priorytetowej 5 RPO W-K na lata 2014-2020 w Projekcie 1.0 zaplanowano, że wsparcie skierowane będzie na realizację projektów adaptujących województwo do wystąpienia zjawiska suszy, co jest istotne ze względu na w znacznej mierze rolniczy charakter województwa. Występowanie zjawiska suszy wywiera szczególnie negatywny wpływ w obszarze rolnictwa powodując duże straty w produkcji rolnej, a tym samym negatywnie wpływając na kondycję finansową mieszkańców obszarów wiejskich. Spowodowane jest to w dużej mierze wylesieniem obszaru Kujaw oraz degradacją naturalnie występujących stosunków wodnych na tym obszarze. W związku z tym, w Projekcie 1.0 RPO W-K w celu przywrócenia odpowiednich stosunków wodnych, zaplanowano przeznaczenie wsparcia na rozwój form małej retencji na zagrożonych wystąpieniem zjawiska suszy obszarach, a szczególnie na Kujawach. Zamierza się przywrócić zdolności retencyjne naturalnych terenów podmokłych, odtworzyć tereny podmokłe, przywrócić naturalne koryta rzeczne oraz zwiększyć powierzchnię i ilość zadrzewień śródpolnych. Realizacja tego typu działań pośrednio przyczyni się też do zminimalizowania skutków powodzi. Tym samym realizacja tychże działań wywrze nie tylko pozytywny efekt ekonomiczny na gospodarkę regionu, ale również przyczyni się do ochrony różnorodności biologicznej województwa. W projekcie czytamy również, że dopełnieniem powyższych działań będą działania podejmowane w obszarze zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, związane z tworzeniem i wdrażaniem efektywnych systemów zarządzania ryzykiem oraz w zakresie wsparcia systemu ratownictwa na poziomie lokalnym. Wsparcie w ramach osi realizowane będzie poprzez:

- wspieranie rozwoju form małej retencji,
- wspieranie organizacji systemów wczesnego reagowania i ratownictwa w sytuacjach nagłego wystąpienia zjawisk katastrofalnych (głównie zakup sprzętu do prowadzenia akcji ratowniczych - wyposażenie jednostek OSP) i usuwania skutków katastrof.

Typy beneficjentów: jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, Ochotnicza Straż Pożarna.

Postuluje się aby:

- podjąć działania związane z modernizacją i naprawą systemów melioracji terenów, które przed laty były wadliwie montowane i służyły jedynie osuszaniu terenów,
- oprzeć działania w tej kwestii na realnie przedstawionych i mierzalnych kryteriach, niezmiennych w trakcie realizacji RPO W-K w latach 2014-2020,
- podejmować interwencje w istniejące ekosystemy z wielką uwagą i zgodnie z obowiązującymi dyrektywami,
- podjąć próby magazynowania wody, również opadowej w regionie,
- rozszerzyć typ beneficjentów, również o NGO.

6) Rekomendacje dla nowego RPO w zakresie dostępności środków i działań przewidzianych w nowym RPO dla organizacji pozarządowych w województwie kujawsko-pomorskim.

W ramach osi priorytetowej 12 - Rozwój lokalny kierowany przez społeczność - jest nowym obszarem w RPO w porównaniu z RPO obecnej perspektywy. Jako cel szczegółowy min. przedstawiany jest wzrost aktywności społeczności lokalnych w modelowaniu rozwoju lokalnego. Głównym celem interwencji podejmowanych na tych obszarach będzie rozwój i aktywizacja społeczności lokalnych poprzez realizację w szczególności inicjatyw oddolnych. Wsparciem zostaną objęte inicjatywy organizacji pozarządowych realizowane na wskazanych obszarach, ze szczególnym uwzględnieniem inicjatyw organizacji mających siedzibę na obszarze lokalnych grup działania. Realizacja zintegrowanych inicjatyw przyczynić się ma do rozwoju obszarów funkcjonalnych lokalnego rozwoju gospodarczego. Wsparcie w ramach Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność skoncentrować będzie się na pięciu kierunkach interwencji:

- budowie więzi społeczno-gospodarczych, w szczególności poprzez wsparcie powstawania i modelowania aktywności organizacji pozarządowych,
- rewitalizacji społeczno-gospodarczej małych miast (do 30 tys. mieszkańców), stanowiących centra społeczno-gospodarcze o charakterze lokalnym,
- poprawie dostępu mieszkańców do podstawowych dóbr i usług, zwłaszcza z zakresu edukacji oraz poprawa jakości edukacji,
- rozwoju ekonomii społecznej na poziomie lokalnym,
- działaniach związanych z pobudzaniem lokalnej przedsiębiorczości, w tym na działaniach z zakresu działalności pozarolniczej oraz przetwórstwa.

Typy beneficjentów: Lokalne Grupy Działania, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (w tym producenci rolno-spożywczy), kościoły i związki wyznaniowe.

Rekomendacje:

- rozszerzenie w RPO W-K katalogu beneficjentów w celu umożliwienia organizacjom pozarządowym aplikacji o środki,
- umożliwienie i promowanie rozwiązań wsparcia mechanizmu finansowania wkładu własnego ze środków WFOŚiGW i NFOŚiGW,
- odejście od ściśle sformalizowanej zasady przygotowywania aplikacji w formie drogich opracowań i skomplikowanych formularzy, szczególnie dla organizacji małych i działających w społeczności lokalnej,
- wypracowanie konkretnych i czytelnych zasad rozliczeń projektów, w tym dookreślenie terminów i zasad zaliczkowania, jak też terminów wypłat refundacji w celu uniknięcia niewygodnego aparatu rozliczania projektów przez urzędników, co niewątpliwie jest wielkim problemem wręcz wykluczającym organizacje z możliwości aplikowania o środki,
- wypracowanie modelu wsparcia finansowego, w formie gwarancji lub poręczeń dla NGO.

Podsumowanie:

Prace nad programem RPO K-P na lata 2014-2020 powinny zostać jak najszybciej ukończone, a wypracowany dokument stabilny i niezmienny w czasie. Duża zmienność RPO K-P w latach 2007-2013 spowodowała, że zostały utracone i pominięte trudne wątki, szczególnie w kwestii zapobiegania utracie bioróżnorodności, ochrony cennych obszarów przyrodniczych. Zasada zrównoważonego rozwoju, o ile w sferze opisowej miała znaczącą rolę, to już konkretne alokacje i ich zmiany były dowodem marginalizacji tej zasady. Warto byłoby zaplanować tak alokacje w poszczególnych osiach i zdefiniować je na tyle szczegółowo na wszystkich poziomach wdrażania, aby horyzontalne zasady, szczególnie zasada zrównoważonego rozwoju, nie były marginalizowane.

Organizacje pozarządowe postulują aby zwiększyć rolę konsultacji i udziału społeczeństwa na wszystkich poziomach wdrażania i nadać tej zasadzie większą wagę.

Lista organizacji popierających stanowisko:

1. Kazimierz Szafranek, Prezes Zarządu, Fundacji Zdrowie i Życie, ul. Linowa 4, 85-435 Bydgoszcz
2. Zbysław Budzyński ; V- ce Prezes Oddziału PTTK, ul. Mestwina 1, 86- 100 Świecie
3. Józef Malinowski ; Prezes Zarządu, Bractwa Czarnej Wody, ul. Rynek 24, 86-150 Osie
4. Jarosław Ciepluch; prezes OIKOS Stowarzyszenie Ekologiczne Ziemi Nakielskiej, ul. Księdza Piotra Skargi 7B, 89-100 Nakło nad Notecią
5. Olechna Wojtecka, Prezes, Stowarzyszenie Kujawsko - Pomorskie Centrum Edukacji Ekologicznej ul. Gdańska 173-175, 85-674 Bydgoszcz
6. Sławomir Bakalarz, Dyrektor, Fundacja Europejskie Centrum Współpracy Młodzieży, Pl. Św. Katarzyny 9, 87-100 Toruń
7. Adam Szumski, Prezes Zarządu, Fundacja Młodzieżowe Centrum Wiedzy i Innowacji, ul. Sukiennicza 6 lok. 1a, 87-100 Toruń
8. Barbara Danielecka, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Społeczności Lokalnej „Serafin”, ul. Wyszyńskiego 7, 87-600 Lipno
9. Zbigniew Szcześniak, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie Tilia, ul. Przysiecka 13, 87-100 Toruń
10. Monika Krauze, Wiceprezes Zarządu, Lokalna Organizacja Turystyczna, 87-100 Toruń, ul. Bulwar Filadelfijski 8/2
11. Jacek Błażejowski, Fundator, Fundacja Alma, ul. Bartosza Głowackiego 20, 87 -100 Toruń
12. Jan Jagliński, Sekretarz Zarządu, PTTK Oddział Lipno, ul. Piłsudskiego 18/2, 87-600 Lipno
13. Tomasz Włoszczowski, Prezes Zarządu, Społeczny Instytut Ekologiczny, ul. Raszyńska 32/44, 02-026 Warszawa
14. Piotr Znaniecki, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-group”, ul. Ciepła 19a, 15-472 Białystok
15. Katarzyna Ruszała, Prezeska Zarządu, Stowarzyszenie EKOSKOP, ul. Strzelnicza 15/9, 35-103 Rzeszów
16. Krzysztof Smolnicki, Prezes Zarządu, Fundacja Ekorozwoju FER, ul. Białokórnicza 26, 50-132 Wrocław
17. Krzysztof Gorczyca, Prezes Zarządu, Towarzystwo dla Natury i Człowieka, ul. Głęboka 8a, 20-612 Lublin
18. Jakub Szumin, Prezes Zarządu, Federacja Zielonych Gaja, ul. 5 Lipca 45, 70-374 Szczecin
19. Karolina Baranowska, Wiceprezeska Zarządu, Stowarzyszenie Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”, ul. Zielona 27, 90-602 Łódź
20. Joanna Furmaga, Prezeska Zarządu, Związek Stowarzyszeń 'Polska Zielona Sieć', ul. Sławkowska 12, 31-014 Kraków

Toruń - Kraków, wrzesień 2013

Opracowanie: Zbigniew Szcześniak

Korekta i redakcja: Anna Krawczyk

Copyright © Polska Zielona Sieć 2013

Cytowanie oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone za podaniem źródła.

Niniejsza publikacja została wydana na papierze ekologicznym Cyclus Print, wyprodukowanym w 100% z makulatury, bez użycia chloru ani innych szkodliwych chemikaliów wybielających, z dbałością o niskie zużycie wody.

skład i druk: Wydawnictwo MIP Proxima Corp, Kraków, grudzień 2013

Nakład: 50 egz.

Związek Stowarzyszeń **Polska Zielona Sieć**

jest ogólnopolską organizacją pożytku publicznego
zrzeszającą organizacje ekologiczne działające w największych miastach Polski.

Naszym celem jest rozwój w zgodzie z naturą.
Budujemy obywatelskie poparcie dla zrównoważonego rozwoju.

Tworzymy mechanizmy społecznej kontroli wydatkowania publicznych funduszy.
Monitorujemy wydatkowanie funduszy europejskich pod kątem oddziaływania na środowisko i rozwój poszczególnych sektorów gospodarki - transportu, energetyki, gospodarki odpadami, gospodarki wodnej.

Promujemy odpowiedzialne zachowania konsumenckie poprzez zwiększenie wpływu konsumentów na jakość produktów oraz politykę globalnych korporacji.

Wspieramy zrównoważony rozwój krajów Globalnego Południa oraz społeczeństwo obywatelskie w Europie Wschodniej.

Aktywnie działamy dla Natury, Człowieka i Rozwoju.

Główne programy Polskiej Zielonej Sieci to:

Kampania Kupuj odpowiedzialnie! www.ekonsument.pl

Akcja dla Globalnego Południa www.globalnepoludnie.pl

Program Dla klimatu www.dlaklimatu.pl

Fundusze dla zrównoważonego rozwoju www.ekoprojekty.pl

Zielone partnerstwo w Europie Wschodniej www.zielonasiec.pl

Wiele z naszych działań opiera się na aktywności organizacji regionalnych, które wspierają inicjatywy obywatelskie na rzecz ochrony środowiska. Współpracujemy również z organizacjami krajowymi i międzynarodowymi.

Organizacje członkowskie PZS:

- Federacja Zielonych „Gaja” / Szczecin
- Fundacja Biblioteka Ekologiczna / Poznań
- Fundacja Ekorozwoju / Wrocław
- Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” / Łódź
- Społeczny Instytut Ekologiczny / Warszawa
- Stowarzyszenie „Ekoskop” / Rzeszów
- Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne Klub Gaja / Bielsko-Biała/Wilkowice
- Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group” / Białystok
- Stowarzyszenie Eko-Inicjatywa/ Kwidzyn
- Stowarzyszenie „Tilia”/ Toruń
- Towarzystwo dla Natury i Człowieka / Lublin

Polska Zielona Sieć jest członkiem międzynarodowych sieci NGOs:

CEE Bankwatch Network, SFTEAM, Clean Clothes Campaign.

jak również krajowych sieci organizacji pozarządowych:

OFOP, Grupy Zagranica, Koalicji Sprawiedliwego Handlu, Koalicji Klimatycznej, Koalicji Polskich POE na rzecz Funduszy UE oraz Koalicji Clean Clothes Polska.

Więcej informacji na: www.zielonasiec.pl

ul. Sławkowska 12, 31-014 Kraków
tel./fax: +48 12 431 28 08
e-mail: info@zielonasiec.pl